

Karelia-ammattikorkeakoulu
Sairaanhoitaja (AMK)

Neuropsykiatrisesti oireilevan lapsen ohjaaminen erityiskou- lussa

Sähköinen opas uusille työntekijöille

Riia Huovila, Milla Karvinen

Opinnäytetyö, maaliskuu 2024

www.karelia.fi

OPINNÄYTETYÖ
Maaliskuu 2024
Sairaanhoitajakoulutus

Tikkarinne 9
80200 JOENSUU
+358 13 260 600

Tekijät

Riia Huovila, Milla Karvinen

Nimeke

Neuropsykiatrisesti oireilevan lapsen ohjaaminen erityiskoulussa: sähköinen opas uusille työntekijöille

Toimeksiantaja

Liperin kunta, Honkalammen koulu

Tiivistelmä

Neuropsykiatriset häiriöt määritellään aivojen toimintaan liittyvinä, kehityksellisinä häiriöinä. Ilmenemismuotoja on erilaisia riippuen neuropsykiatrisen häiriön tyypistä. Tässä opinnäytetyössä käsittelemme erityisesti ADHD:ta, Touretten oireyhtymää sekä autismikirjon häiriöitä. Neuropsykiatrisesti oireilevat lapset tarvitsevat usein erityistä ohjausta koulunkäynnissään ja siksi ohjauksen tulee olla laadukasta ja oikeanlaista.

Opinnäytetyömme tavoitteena oli lisätä tietoisuutta yleisimpien neuropsykiatristen häiriöiden ilmenemisestä koulumaailmassa. Tehtävänä oli tuottaa sähköinen opas neuropsykiatrisesti oireilevan lapsen kohtaamiseen ja ohjaamiseen erityiskoulussa.

Opinnäytetyön toimeksiantajana toimii Liperin kunnassa sijaitseva erityiskoulu. Opinnäytetyömme aihe korostuu siellä päivittäisessä arjessa. Opas on suunniteltu hyödynnettäväksi koulun oppilailla esiintyvien diagnoosien parissa työskennellessä, ja sen tarkoituksena on lisätä tietoa ja auttaa työntekijöitä löytämään työkaluja neuropsykiatrisesti oireilevien lasten ohjaamiseen. Työntekijöiltä keräämämme palautteen perusteella opinnäytetyö koettiin hyödylliseksi ja informatiiviseksi.

Kieli
suomi

Sivuja 33
Liitteet 3
Liitesivumäärä 9

Asiasanat

neuropsykiatriset häiriöt, autismi, ADHD, Touretten oireyhtymä, erityiskoulu, lapset, koulu

THESIS
March 2024
Degree Programme in Nursing

Tikkarinne 9
FI-80200 JOENSUU
FINLAND
Tel. + 358 13 260 600

Authors

Riia Huovila, Milla Karvinen

Title

Guidance of Children with Neuropsychiatric Disorders at a Special School: An Online Guide for New Employees

Commissioned by

Honkalampi school, Municipality of Liperi

Abstract

Neuropsychiatric disorders refer to development-related dysfunctions in the brain. There are different manifestations depending on the type of the neuropsychiatric disorder. In this thesis, the focus is on ADHD, the Tourette syndrome and autism spectrum disorders. Children with neuropsychiatric symptoms often need special guidance at school and therefore the guidance needs to be appropriate and of high quality.

The aim of the thesis was to raise awareness of the most common neuropsychiatric disorders and their manifestation in the school setting. The objective of the thesis was to create an online guide on how to encounter and guide children with neuropsychiatric disorders at a special school.

The thesis was commissioned by a special school located in the municipality of Liperi. The topic of the thesis is evident in the daily life of the school. The guide has been designed to be used by those working with neurodivergent children. It aims to provide information and tools for employees regarding the guidance of children with neuropsychiatric disorders. Based on the feedback collected from the employees, the guide was seen as useful and informative.

Language
Finnish

Pages 33
Appendices 3
Pages of Appendices 9

Keywords

neuropsychiatric disorders, autism, ADHD, Tourette syndrome, special school, children, school

Sisältö

1	Johdanto	5
2	Neuropsykiatriset häiriöt	6
2.1	Neuropsykiatristen häiriöiden määritelmä	6
2.2	Autismikirjon häiriöt.....	7
2.3	ADHD	8
2.4	Touretten oireyhtymä	10
3	Neuropsykiatriset häiriöt ja niiden huomioiminen koulumaailmassa	12
3.1	Suomalainen koulutusjärjestelmä	12
3.2	Erityisen tuen tasot peruskoulussa	14
3.3	Neuropsykiatriset piirteet ja niihin liittyvät vahvuudet koulussa.....	15
3.4	Neuropsykiatriset piirteet ja niihin liittyvät haasteet koulussa.....	17
3.5	Neuropsykiatrisesti oireilevan oppilaan yksilöllinen huomiointi	18
4	Opinnäytetyön tavoite ja tehtävä	20
5	Opinnäytetyön toteutus	21
5.1	Toiminnallinen opinnäytetyö	21
5.2	Toimeksiantaja.....	21
5.3	Hyvä opas.....	22
5.4	Oppaan toteutus	24
5.5	Oppaan arviointi.....	25
6	Pohdinta.....	26
6.1	Oppaan tarkastelu	26
6.2	Opinnäytetyön luotettavuus	27
6.3	Opinnäytetyön eettisyys.....	28
6.4	Opinnäytetyöprosessin tarkastelu ja ammatillinen kasvu.....	29
6.5	Hyödynnettävyys ja jatkokehitysmahdollisuudet	30
	Lähteet.....	31

Liitteet

- Liite 1 Sähköinen opas
- Liite 2 Palautelomake
- Liite 3 Tiedonhaun taulukko

1 Johdanto

Opinnäytetyömme aiheena ovat lasten neuropsykiatriset häiriöt ja niiden huomioiminen erityiskoulun arjessa. Neuropsykiatriset häiriöt määritellään aivojen toimintaan liittyvinä, kehityksellisinä häiriöinä. (HUS 2023.) Aihe valittiin tekijöiden omien kokemusten ja mielenkiinnon kohteiden pohjalta, ottaen huomioon toimeksiantajan tarpeet. Toimeksiantajamme on Honkalammen koulu, joka on Liperin kunnassa sijaitseva erityiskoulu. Koulu tarjoaa esi- ja perusopetusta oppilaille, joilla esiintyy vaikeavammaisuutta, psykososiaalisen tuen tarvetta tai autismitietä. Koulu kuuluu Elmeri-kouluihin, joita sijaitsee eri puolella Suomea ja ne sijaitsevat lähellä sosiaali- ja terveystalouksia. (Elmeri-koulut 2023.)

Neuropsykiatrisesti oireilevat lapset tarvitsevat usein erityistä ohjausta koulunkäynnissään ja siksi onkin tärkeää, että ohjaus on laadukasta ja oikeanlaista. Tärkeitä huomioita ohjatessa ovat esimerkiksi lapsen kannustaminen, toimintojen ennakoiminen, onnistumisten ja yrittämisen palkitseminen, rauhallisuus, positiivinen asennoituminen sekä laadukas vuorovaikutus. (Halonen-Malliarakis, Parikka & Puustjärvi 2017, 28.)

Tässä opinnäytetyössä käsitellään erityisesti autismitietä ja niiden huomioimista kohtaamisessa ja ohjauksessa, mutta myös sivutaan muita yleisiä neuropsykiatrisia häiriöitä, kuten ADHD ja Touretten syndrooma. Edellä mainitut häiriöt saattavat tuoda haasteita koulunkäynnissä esimerkiksi oppimiseen, kommunikaatioon, sosiaalisiin taitoihin tai tunteiden ilmaisuun, mikä tulee ottaa huomioon neuropsykiatrisia haasteita omaavien lasten ja nuorten kanssa työskennellessä. Tämä vaatii erityistä asiantuntemusta, tietämystä ja tilannetajua henkilökunnalta näissä kohtaamistilanteissa, joten aiheesta puhuminen ja valistaminen on erityisen tärkeää. (Nepsytietoa 2023.)

Opinnäytetyömme tavoitteena on lisätä tietoisuutta yleisimpien neuropsykiatristen häiriöiden ilmenemisestä koulumaailmassa. Tehtävänä on tuottaa sähköinen opas neuropsykiatrisesti oireilevan lapsen kohtaamiseen ja ohjaamiseen

erityiskoulussa. Opinnäytetyön tarkoituksena on tukea ja auttaa uusia erityiskoulun työntekijöitä. Myös koululla työharjoittelussa olevat opiskelijat voivat hyötyä oppaasta neuropsykiatrisesti oireilevia oppilaita kohdatessa. Olemme tutustuneet etukäteen toimeksiantajan tarpeisiin ja toimeksiantajan kanssa yhdessä todenneet, että opinnäytetyöstä olisi hyötyä erityiskoulun henkilökunnalle. Uskomme, että kohtaamisen laadun parantuessa myös koulun oppilaat hyötyvät ja heitä pystytään ymmärtämään paremmin.

2 Neuropsykiatriset häiriöt

2.1 Neuropsykiatristen häiriöiden määritelmä

Neuropsykiatriset häiriöt määritellään aivojen toimintaan liittyvinä, kehityksellisinä häiriöinä. Ilmenemismuotoja on erilaisia riippuen neuropsykiatrisen häiriön tyypistä. Neuropsykiatriset vaikeudet saattavat ilmetä esimerkiksi sosiaalisissa kanssakäymisissä, sanallisessa ja ei-sanallisessa vuorovaikutuksessa, omien tunteiden ja käytöksen säätelyssä sekä oman toiminnan ohjauksessa. (HUS 2023.)

Unen, oppimisen, kielen kehityksen, motoriikan sekä aistiherkkyuden häiriöitä voi myös näkyä neuropsykiatrisesti oireilevan lapsen arjessa. Lapsilla oireet vaihtelevat ja samalla lapsella oirekuva saattaa vaihdella eri kehityksen vaiheissa. Neuropsykiatrisiin häiriöihin kuuluu muun muassa ADHD, autismikirjo, nykimishäiriöt, Touretten syndrooma. (HUS 2023.)

Käypä hoito -tietokannan mukaan ADHD:n esiintyvyyttä ilmenee 6-18-vuotiailla, eli 3,6–7,2 %:lla väestöstä. Väestöstä autismikirjon diagnoosin omaavia on THL:n julkisen rekisterin mukaan 1,1 %. Autismisäätiö arvioi autismikirjon häiriöiden esiintyvyyden olevan 1,5 % väestöstä Suomessa. Autismisäätiön mukaan autismikirjolla olevien henkilöiden määrä olisi 80 000, Autismiliiton mukaan noin 54 000. Neuropsykiatrisia häiriöitä esiintyy siis arviolta noin 10 %:

lla väestöstä. Oireet ilmenevät kullekin häiriölle tyypillisenä toimintatapana ja käyttäytymisenä. (Näe nepsy 2023.)

2.2 Autismikirjon häiriöt

Autismikirjon häiriöt alkavat usein varhain lapsuudessa. Autismikirjon häiriöt tarkoittavat kattavia kehityksen häiriöitä, jotka voivat näkyä poikkeavuutena viestinnässä, käytösmalleissa ja mielenkiinnon kohteissa. Oireiden kirjo on laaja sekä vaihteleva, mutta tyypillisesti autismikirjon häiriöihin liittyy usein haasteita oppimisessa ja tunnetaidoissa. Myös kielellisiä häiriöitä voi esiintyä ja kehitysvammaisuuden sekä psyykkisten häiriöiden riski voi olla suurempi. (Socada 2020.)

Käsitteellä ”kirjo” kuvataan oireiden vaikeusasteiden vaihtelevuutta, moninaisuutta sekä yksilöllisyyttä. Autismikirjon häiriöitä ei nykytiedon mukaan voida ehkäistä tai parantaa, mutta arkeen ja kommunikaatioon on mahdollista saada erilaisia tukitoimia. (Socada 2020.) Silloin, kun lapsen kommunikaatiosta ja kontaktista herää huoli, on ehdottoman tärkeää, että aloitetaan selvittelyt ja varhainen tuki neuvolan kautta. Tärkeää on tunnistaa varhain autismikirjon häiriöihin kuuluvia piirteitä, että arjen tukitoimien, ympäristön muokkauksen ja mahdollisen kuntoutuksen voisi aloittaa varhaisessa vaiheessa. (Autismikirjon häiriö 2023.)

Autismikirjon häiriöiden esiintyvyys on lisääntynyt huomattavasti viimeisten vuosikymmenten aikana. 1990-luvulla esiintyvyys on ollut <1 % väestöstä, kun taas viimeaikaisen esiintyvyyden on todettu kasvaneen 1-2 % aikaisemmasta.

Esiintyvyyden kasvuun on vaikuttanut todennäköisesti osaltaan autismikirjon häiriöiden diagnostiikan kehittyminen. Useimmiten autismikirjon häiriö diagnosoidaan varhaisessa ikävaiheessa, mutta diagnooseja tehdään myös kognitiivisesti hyvä- tai normaalitasoisille nuorille. (Castren, Timonen & Ärölä-Dithapo 2019, 52.) Myös kehitysvammaisille diagnosoidaan autismikirjon häiriöitä ja usein autismi ja kehitysvammaisuus ovat liitännäisiä keskenään. Vähän yli 30

%:lla autismikirjon henkilöistä esiintyy myös kehitysvammaisuutta. (Autismiliitto 2022.)

2.3 ADHD

ADHD kuvaa kehityksellistä, neuropsykiatrista oireilua. ADHD on lyhenne, joka muodostuu englanninkielisistä sanoista Attention Deficit Hyperactivity Disorder. Merkittävimpiä oireita ovat ylivilkkaus, äkkipikaisuus, tarkkaamattomuus sekä aktiivisuuden säätelyn vaikeus. Oireet näkyvät hyvin yksilöllisesti ja haittaavat lapsen toimintakykyä. (ADHD-varhaisella tuella arki toimivaksi 2019.) ADHD:n oirekuva useimmiten muuttuu lapsen kehityksen myötä. Silloin lapsen näkyvät ADHD:n piirteet saattavat olla erilaisia kuin nuorella tai aikuisella. (Sandberg 2018,17.) On olemassa kolme muotoa, jollaisina ADHD:ta esiintyy. Yksi esiintymismuoto on yhdistetty muoto, johon kuuluvat tarkkaamattomuus, ylivilkkaus ja äkkipikaisuus. Toinen esiintymismuoto on yliaktiivis-impulsiivinen muoto, jonka yhteydessä ei esiinny tarkkaamattomuutta. Kolmas muoto on tarkkaamaton muoto eli ADD, johon ei puolestaan lukeudu ylivilkkautta tai äkkipikaisuutta. Tosin ADD ei nykyisin ole erikseen asetettava diagnoosi, vaan yksi ADHD:n ilmenemismuoto. (ADHD-liitto 2023a.)

Tyypillisimpiä ADHD:n hoitokeinoja ovat muun muassa erilaiset tukitoimet, psykososiaaliset hoitomuodot sekä lääkehoito. Kun ADHD-diagnoosi on varmistunut, tärkeää on potilaan ja hänen omaistensa tiedottaminen ADHD:sta, miten hallita oireita sekä minkälaisia keinoja voisi käyttää apuna arjen sujumuuden varmistamiseksi. Hyötyä voi olla myös esimerkiksi osallistumisesta ensitietopäiville tai sopeutumisvalmennuskurssille. On tärkeää tarjota lapselle sekä vanhemmille ajoissa tukea ja ohjausta arkeen. Huolen mahdollisesta ADHD:sta voi esittää esimerkiksi päiväkodissa, neuvolassa tai kotipaikkakunnan perusterveydenhuollossa. (ADHD-liitto 2023b.) Mahdollisesti järjestettävissä olevat tukitoimet, muun muassa päiväkotitai koulunkäyntijärjestelyt tulisi järjestää välittömästi, kun lapsessa ilmenee tarkkaavaisuuteen tai ylivilkkauteen kuuluvia toiminta- tai oppimiskyvyn vaikeuksia. Tarpeen tullen voi lapsi hyötyä psykologilla käymisestä tai fysio-, puhe- tai toimintaterapeutin antamasta ohjauksesta sekä kuntoutuksesta.

Lisäksi muut tukimuodot olisi hyvä ottaa huomioon, esimerkiksi tukihenkilö tai perhe, jolta saada tukea. (ADHD-varhaisella tuella arki toimivaksi 2019.)

Käyttäytymishoito tarkoittaa kotona, päiväkodissa sekä oppilaitoksessa tapahtuvaa käytöksen ohjaamista ja tukemista suotuisampaan suuntaan. Käyttäytymishoito on olennaisin psykososiaalista tukea antava hoitomuoto lapsille sekä nuorille. Vanhempien ohjaamisessa tavoitteena on auttaa vanhempia kehittämään taitojaan ohjata lapsensa käyttäytymistä ja lisätä positiivisempaa vuorovaikutusta. Tukitoimet koulussa suunnitellaan oppilashuollon kanssa. (ADHD-varhaisella tuella arki toimivaksi 2019.)

Lääkehoito kuuluu tärkeänä osana hoidon kokonaisuuteen. Lääkkeet vähentävät ADHD:n oireita ja parantavat toimintakykyä. Diagnoosin varmistuessa lääkehoidon tarpeellisuus tulee arvioida. Lääkehoidon on tärkeää olla johdonmukaista ja alussa hoidon vastetta on seurattava riittävän tiiviisti. Kun lääkkeellinen hoito aloitetaan, keskustellaan siitä, minkälaisia muutoksia oireissa ja toimintakyvyssä tulee seurata. Lääkityksen tehon ja mahdollisten haittavaikutusten arviointi tapahtuu säännöllisillä kyselylomakkeilla sekä haastatteluilla. Verenpaineen ja sykkeen mittaaminen sekä lasten/nuorten kasvu otetaan huomioon seurannassa. (ADHD-varhaisella tuella arki toimivaksi 2019.)

ADHD:n oireita usein voimistavia ympäristötekijöitä ovat muun muassa ympäristön häiriötekijät, kuten erilaiset aistimukset, äännähdykset, liikehdintä ja esineet. Myös isot ryhmäkoot, liian vaikeasti ymmärrettävät ohjeistukset ja pitkään jatkunut keskittymistä vaativa työskentely voivat hankaloittaa oireita. Muita oireita hankaloittavia tekijöitä voivat olla useat yhtäaikaisten ja huomiota vaativat asiat sekä keholliset epämukavat olotilat kuten lämpötila, näläntunne, kipu ja väsyneisyys. Myös henkiset epämukavat olotilat kuten jännitys ja odotus voivat voimistaa oireilua. Oireita lievittäviä ympäristötekijöitä ovat muun muassa rauhaisa tunnelma, pienet ryhmäkoot tai mahdollisesti kahdenkeskisyys, jäsennöity tilanne sekä selkeä ohjeistus. Oirekuvaava voivat lievittää myös tukea antava ja rohkaiseva palaute, kiinnostusta herättävä tekeminen, työskentely yksi asia kerrallaan ja mahdollisuus liikehtiä häiritsemättä muita, esimerkiksi jumppapallolla istuminen. (ADHD-oireisiin vaikuttavat ympäristö- ja motivaatiotekijät 2016.)

ADHD:n hoitamatta jättäminen voi tulevaisuudessa vaikeuttaa esimerkiksi opiskelua sekä jatkossa töiden saamista. Hoitamaton ADHD voi lisätä muiden mielenterveyshäiriöiden, syrjäytymisen ja päihteiden liikakäytön riskiä. On tärkeää, että hoitaminen pystytetään aloittamaan varhain, jotta vähennettäisiin terveysriskejä sekä parannettaisiin lapsen sekä hänen läheistensä elämänlaatua. (ADHD-liitto 2024.)

2.4 Touretten oireyhtymä

Touretten oireyhtymä on lapsuudessa alkava neurologinen häiriö, joka näyttäytyy tavallisimmin erityyppisinä, äkillisinä ja hallitsemattomina kohtauksina, jotka voivat sisältää mm. liikehdintää, nykimisliikkeitä tai ääniä. Näitä oireita kutsutaan tic-oireiksi. Sekä äänelliset että motoriset tic-oireet luokitellaan yksinkertaisiin ja monimuotoisiin oireisiin. Oireet voivat pahentua stressaavan ympäristön tai kuormittavien tilanteiden myötä. (Tauriala 2022.)

Touretten oireyhtymän ja tic-oireiden kehittymiseen vaikuttaa olevan vaikutusta perimällä sekä ympäristötekijöillä. Esiintyminen lähisuvussa lisää myös riskiä Touretten tai pitkäaikaisen nykimishäiriön kehittymiselle. Ympäristötekijöistä erilaiset kuormittavat tekijät vaikuttavat erityisesti tic-oireiden voimakkuuteen. (Åberg 2021.)

Tahattomat ääntelyoireet (tic-oireet) voivat olla monimuotoisia tai yksittäisiä. Oireet lapsella voivat olla esimerkiksi tuhahduksia, huokauksia, maiskutusta, hyminää/murinaa. Äänelliset, monimuotoiset tic-oireet voivat ilmetä esimerkiksi äkillisinä lauseiden tai sanojen huudahduksina, toisteluna tai äänten matkimisena. Toureetikolla voi ilmetä myös palilaliaa eli omien äänien tai sanojen toistelua sekä ekolaliaa, joka tarkoittaa toisten ihmisten puheiden matkimista tai toistamista. Sosiaalisissa tilanteissa äänelliset tic-oireet voivat aiheuttaa ahdistusta lapselle ja hämmennystä samassa tilassa oleville ihmisille. Erityisesti kiu-sallisia tilanteita saattaa aiheuttaa Touretten oireyhtymälle tyypillinen koprolalia, joka tarkoittaa sosiaalisesti paheksuttavien sanojen käyttämistä tahattomasti. (Leppämäki & Savikuja 2017 34-35, 38.)

Touretten oireyhtymällä ei ole vaikutusta älylliseen kehitykseen tai lapsen fyysiseen kasvuun ja kehitykseen, mutta se saattaa tuoda sosiaalisia haasteita, ja usein siihen liittyy muitakin neuropsykiatrisia häiriöitä, kuten OCD (pakko-oireinen häiriö) tai ADHD (Tauriala 2022).

Tic-oireita ei kaikissa tapauksissa tarvitse hoitaa, eivätkä kaikki potilaat välttämättä halua hoitoa oireisiinsa. Psykoedukatiivinen hoito saattaa olla riittävä interventio. Lapsipotilaiden perheen ja ympäristön huomioonottaminen sekä ohjaus ovat äärimmäisen tärkeitä asioita. Jos tic-oireet aiheuttavat vaivaa taikka erinäisiä haittoja toiminnallisesti tai sosiaalisesti, voi hoito olla aiheellista. (Leivonen, Leppämäki, Sourander & Voutilainen 2015.)

Hoidossa voidaan käyttää psykoedukaatiota, joka tarkoittaa koulutuksellista ohjausta, kuormittuneisuuden syyn arviointia ja stressin lievittämistä. Psykoedukaatioon liittyy myös rentoutumiseen ja oireiden hyväksymiseen perustuvia hoitomuotoja, esimerkiksi rentoutusmenetelmiä, tietoisuustaitoja ja vertaistukea sekä käyttäytymisterapeuttisia hoitomuotoja. Lääkehoito ei paranna Touretten oireyhtymää, mutta se voi helpottaa oireita. Tärkeintä Touretten lääkkeellisessä hoidossa on tic-oireiden aiheuttamien mahdollisten kipujen hoitaminen, sekä sosiaalisten ja käytännön haittojen minimointi. (Mielenterveystalo 2023a.) Useasti lääkehoito kohdistuu muihin psyykkisiin oireisiin eikä varsinaisesti Touretten tic-oireisiin. Samanaikaisesti ilmenevien häiriöiden hoito ensisijaisesti on usein aiheellista, sillä tällä voi olla positiivista vaikutusta nuorten psykososiaaliseen ennusteeseen tai siihen, miten sairaus etenee (esimerkiksi OCD). (Leivonen ym. 2015.)

Nuorena tic-oireet lieventyvät huomattavasti ainakin neljällä viidestä ja harvoissa tapauksissa oireilu jatkuu aikuisikään asti, ainakaan häiritsevän voimakkaana. Pienellä osalla oireilu jatkuu aikuisikään saakka häiritsevänä, joillakin jopa iän myötä voimistuen. Tästä joukosta löytyvät kaikkein haastavammin oireilevat. (Touretten oireyhtymä ja autismikirjon häiriö 2023.) Tic-oireilla voi olla vaikutusta koulutukseen tai työelämään. Ranskassa tehdyn tutkimuksen mukaan 17 % tutkituista olivat jättäneet koulun kesken ja 19 % oli työttömänä. Yhdysvalloissa tehdyssä tutkimuksessa havaittiin, että 7 % tutkituista olivat

irtisanoutuneet tai irtisanottu työstä ja 13 % eivät olleet halukkaita etenemään työurallaan korkeampiin työtehtäviin tic-oireiden vuoksi. Kanadassa suoritetun väestötutkimuksen mukaan Touretten syndrooma -diagnoosi näytti yhdistyneen vähäisempään koulutuksen määrään, pienempään tulotasoon sekä yleistyneeseen työttömyyteen. (Leppämäki & Savikuja 2017, 148.)

Tic-oireet vaikuttavat työ- ja toimintakykyyn yksilöllisesti, mutta tehtyjen tutkimusten mukaan haitta-asteessa on vaihtelua keskimäärin vähäisestä kohtalaiseen. Äänelliset tic-oireet voivat mahdollisesti aiheuttaa motorisia oireita enemmän koettua haittaa. Oireiden voimakkuuden on havaittu vaikuttavan kielteisesti työllistymiseen sekä sosioekonomiseen pärjäämiseen. (Leppämäki & Savikuja 2017, 148.)

Sopeutumista oireyhtymään helpottavat oireenmukainen hoito ja tic-oireiden hyväksyminen osaksi identiteettiä. Itsensä hyväksymisellä on suuri positiivinen vaikutus pärjäämiseen ihmissuhteissa, työelämässä sekä harrastuksissa. Valitettavasti se ei aina yksin riitä, huomattavan suuri osa on joutunut kärsimään tic-oireidensa takia eristämisestä, kiusaamisesta ja syrjimisestä jossain vaiheessa elämää. (Leppämäki & Savikuja 2017, 148.)

3 Neuropsykiatriset häiriöt ja niiden huomioiminen koulu- maailmassa

3.1 Suomalainen koulutusjärjestelmä

Suomessa vallitsee koulutusjärjestelmä, joka alkaa tavallisesti varhaiskasvatuksesta. Varhaiskasvatusta järjestetään pääsääntöisesti alle kouluikäisille lapsille ennen kuin oppivelvollisuus alkaa. Varhaiskasvatusta usein seuraa esiopetus, jota lapsille pääsääntöisesti järjestetään viimeisenä oppivelvollisuutta edeltävänä vuonna. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2023.)

Peruskoulu tarkoittaa yleissivistävää perusopetusta, joka kestää tavallisesti yhdeksän vuotta. Peruskoulun jälkeen seuraa toisen asteen koulutus, johon lukeutuvat lukiokoulutus sekä ammatillinen koulutus. Toisen asteen koulutukseen tulee kaikkien 9. luokan päättävien nykylainsäädännön mukaan hakeutua. Toisen asteen koulutuksen jälkeen on mahdollisuus hakeutua korkea-asteen koulutukseen, jota on tarjolla yliopistoissa sekä ammattikorkeakouluissa. Aikuiskoulutusta on mahdollista saada kaikilla koulutusasteilla sekä vapaassa sivistystyössä. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2023.)

Perusopetus jakautuu vuosiluokkiin 1–9, ja se on tarkoitettu kaikille ikäluokkaan kuuluville (7–17-vuotiaat). Pääsääntöisesti oppivelvollisuus alkaa lapsen täyttäessä seitsemän vuotta. Jokainen vakinaisesti Suomessa asuva lapsi on oppivelvollinen. Perusopetus on Suomessa maksutonta. Peruskouluja ylläpitävät kunnat sekä muut opetusta järjestävät tahot. Valtion omissa sekä yksityisissä kouluissa opiskelee alle 2 % peruskouluikäisistä. Kun peruskoulu päättyy, tulee nuoren hakea johonkin perusopetuksen jälkeiseen koulutukseen. Oppivelvollisuuden katsotaan päättyvän silloin, kun nuori täyttää 18 vuotta tai mahdollisesti silloin, jos nuori ennen 18:aa ikävuotta on suorittanut toisen asteen tutkintonsa loppuun. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2023.)

Erityisopetuksen tarkoituksena on ensisijaisesti antaa tukea opiskeluun, ja se kohdistuu oppimisen taitojen ja strategioiden kehittämiseen, oppilaalle sopivien oppimismetodien löytämiseen sekä itsetunnon vahvistamiseen oppijan näkökulmasta. Erityistä tukea on mahdollista saada peruskouluissa, ammatillisissa oppilaitoksissa sekä lukioissa niille oppilaille ja opiskelijoille, jotka ovat tukitoimien tarpeessa esimerkiksi oppimisvaikeuden, vammaisuuden, kehityksen viiveen, tunne-elämään liittyvän häiriön, tai muun syyn vuoksi. Periaatteena on, että kuntoutus sisällytetään opetustoimintaan koulujärjestelmässä. Erityisopetuksessa on pyrkimys löytää yhdessä opiskelijan kanssa yksilöllisiä opiskelutapoja sekä antaa tukea tavoitteiden asettamiseen onnistuneen oppimisen varmistamiseksi. Oppimisen taitoja kehittämällä sekä sosiaalisia taitoja vahvistamalla voidaan tukea opiskelijan myönteistä minäkuvaa. Erityisen tuen muotoja voivat olla myös opintoihin liittyvät erityisjärjestelyt, kuten tenttien tekemiseen

annettava lisäaika ja mahdollisesti valittavissa oleva kokeen suorittamistapa. (Kuntoutussäätiö 2021.)

Opiskelijalla on suuri vastuu oman opiskelun sujumisesta ja oppimisesta toisen asteen opinnoissa. Opiskelijan tukena on ryhmänohjaaja, lähes kaikissa kouluissa opinto-ohjaaja ja joissain kouluissa erityisopettaja ja psykologi. Psykologin ja erityisopettajan rooli opiskelun tukena on korostunut kurssimuotoisesti suoritettavien opintojen myötä. (Kuntoutussäätiö 2021.)

Peruskoulua käyvä oppilas voi siirtyä tarvittaessa erityiskouluun. Tätä varten tarvitaan lähes aina erityisen tuen päätös, jota edeltää yleensä tehostetun tuen päätös. (Opetushallitus 2023a.) Yleisin syy Elmeri-koulussa opiskelulle oli tutkimuksen mukaan kehitysvammakuntoutus (92,9 %). Nuorisopsykiatrisilla perusteilla osallistui kotoa kulkien Elmeri-koulun opetukseen 4 % ja lastenpsykiatrisilla perusteilla 3,1 % oppilaista vuonna 2019. (Huusko & Äärelä 2019, 33.)

3.2 Erityisen tuen tasot peruskoulussa

Koulunkäynnin ja oppimisen tukea voidaan toteuttaa kolmen eri portaan mukaisesti, edellyttäen tiivistä yhteistyötä huoltajan ja oppilaan itsensä kanssa. Kaikki oppilaat ovat oikeutettuja yleisen tuen muotoihin, joihin lukeutuvat esimerkiksi koulunkäynninavustajan tuki, ajoittainen tukiopetus tai yksilöllinen oppilaan ohjaus erinäisissä tilanteissa. Koulunkäyntiin ja oppimiseen liittyvään tuen tarpeeseen on mahdollista vastata myös opetusta eriyttämällä tai järjestelemällä opetusryhmiä joustavasti. Myös opettajien keskinäinen yhteistyö on tärkeää. Jos yleisen tuen ei koeta olevan riittävää, voidaan siirtyä tehostetun tuen toimintamalleihin. (Halonen-Malliarakis ym. 2017, 94.) Tehostetun tuen tarkoituksena on tukea voimakkaammin, yksilöllisemmin ja jatkuvammin oppilaan koulunkäyntiä (Opetushallitus 2023b).

Tehostetulla tuella kuvataan tyypillisesti pitkäjänteisempää ja intensiivisempää, yksittäistä oppilasta varten suunniteltua kokonaisuutta. Suunnitelmaa laatiessa on mahdollista saada monialaisen asiantuntijaryhmän apua. Tukea voi toteuttaa esimerkiksi kohdentamalla erityisopettajan samanaikaisopetusta luokassa

tietylle tehostetun tuen oppilasryhmälle tai käyttämällä erityisiä oppimateriaaleja. Myös koulun ja kodin välisen yhteistyön merkitys usein korostuu suhteessa aikaisempaan. Tehostettujen tukitoimien tulee olla säännöllisesti toteutettuja. Käytetyt tehostetun tuen menetelmät kirjataan yksilölliseen oppimissuunnitelmaan yhteistyössä oppilaan ja huoltajan kanssa lukuvuosittain, ja niiden toteutumisen ja tehon arviointia tulee toteuttaa aktiivisesti. (Halonen-Malliarakis ym. 2017, 94-95.)

Jos tehostetun tuen ei koeta riittävän, on pedagogisen selvityksen perusteella mahdollista hakeutua erityisen tuen piiriin. Erityisen tuen tarpeessa olevalle oppilaalle suunnitellaan tällöin yksilöllinen, henkilökohtainen opetuksen järjestämisestä koskeva suunnitelma, (HOJKS) yhdessä oppilaan ja hänen huoltajiensa kanssa. Suunnitelmaan kirjataan lukuvuosittain kuvaus tuen tarpeesta sekä suunnitellut konkreettiset tukimuodot. Käytettävissä olevia tukimuotoja ovat kaikki perusopetuksen tukimuodot, joiden lisäksi on mahdollista sopia tapauskohtaisesti yksilöllisistä opetusjärjestelyistä, kuten oppimisen yksilöllistamisestä tai kokoaikaisesti toteutettavasta erityisopetuksesta. (Halonen-Malliarakis ym. 2017, 95.)

Yleistä tukea ja sen tukimuotoja pyritään tehostamaan ja sitä kautta ennaltaehkäisemään erityisen ja tehostetun tuen tarvetta. Tuen porrasmallissa on mahdollista siirtyä koulunkäynnin aikana ylös- tai alaspäin. Jokaiselle tehostetun tai erityisen tuen oppilaalle tehdään oppimissuunnitelma tai HOJKS yksilöllisesti, oppilaan vahvuuksia hyödyntäen ja keskittyen seikkoihin, joissa tuen tarvetta havaitaan. Oppimisen ja koulunkäynnin tukimallin lähtökohtana on jokaisen lapsen tuen tarpeen täytyminen lähikoulussaan yleisen, tehostetun tai erityisen tuen piirissä. (Halonen-Malliarakis ym. 2017, 95.)

3.3 Neuropsykiatriset piirteet ja niihin liittyvät vahvuudet koulussa

Tavallisimpia neuropsykiatrisesti oireilevan henkilön vahvuuksia koulumaailmassa voivat olla esimerkiksi hyvä muisti, kyky paneutua mielenkiinnon kohteisiin, perusteellisuus, idearikkaus, tehokkuus ja rutiininomainen toiminta

(Mielenterveystalo 2023b). Neuropsykiatristen piirteiden yhteydessä usein esiintyy erityisiä mielenkiinnon kohteita. Tällaisen erityismielenkiinnonkohteen parissa vietetty aika tuottaa iloa, vähentää stressiä ja parhaimmillaan lisää motivaatiota. Erityismielenkiinnonkohteista käytetään usein nimitystä ”ekko”. Tällöin neuropsykiatrisesti oireileva henkilö voi olla poikkeuksellisen lahjakas omiin mielenkiinnonkohteisiinsa liittyvissä asioissa. Mielenkiinnonkohteita voivat olla esimerkiksi musiikki tai tietokoneet. Myös visuaalisen prosessoinnin vahvuutta voi esiintyä yhtenä erityisvahvuutena. (Näe Nepsy 2023.) Visuaalinen hahmottaminen tarkoittaa kykyä, jonka avulla aivot pystyvät tulkitsemaan näkemäämme, eli näköhavaintojen käsittelyä ja muokkaamista sekä mielikuvien luomisen kykyä (Cognimed 2023).

ADHD:hen liittyviä positiivisia ominaisuuksia on kuvattu olevan esimerkiksi uteliaisuus, hyvä resilienssi eli psyykinen joustavuus- ja palautumiskyky sekä taito kyseenalaistaa asioita. ADHD:n omaavia henkilöitä pidetään usein kekseliäinä ja luovina, ja heidän on havaittu harrastavan keskimäärin toisia enemmän luovia aktiviteetteja aikuisuudessa. ADHD-oireisten henkilöiden on havaittu olevan helpompi tarkastella asioita uudelta näkökulmasta ja kehittää omaperäisiä ratkaisuja sekä ideoita. ADHD:n omaavat henkilöt usein kuvaavat itse vahvuuksikseen esimerkiksi luontaisen uteliaisuuden, hyvän huumorintajun, hyvät sosiaaliset taidot sekä nopean oivalluskyvyn. (Puustjärvi & Savikuja 2022, 51.)

Autismikirjoon yhdistetään monia myönteisiä ominaisuuksia, kuten havaitsemisen ja ajattelun tarkkuus sekä erityinen loogisuus ja yksityiskohtaisuus. Monet autismikirjolla olevat henkilöt ovat erityisen taitavia esimerkiksi tietokoneohjelmoinnissa, sillä koodin kirjoittamiseen vaaditaan erityistä tarkkuutta ja yksityiskohtien huomioimista. Monet autismikirjolla olevat henkilöt omaavat myös hyvin vahvan oikeudentunnon. Nämä ominaisuudet tulevat esille parhaiten, jos toimintakykyä haittaaviin seikkoihin saadaan asianmukaista tukea. (Puustjärvi & Savikuja 2022, 65.)

Jotkut tutkimukset osoittavat, että Tourette-diagnoosin omaavat lapset suoriutuvat kielellistä sujuvuutta vaativista tehtävistä toisia paremmin. Tic-oireista ja haasteista selviytymisen on puolestaan arvioitu kehittävänsä lapsen

ponnistelukykä sekä keskittymistä. Tällä saattaa olla vaikutusta myös resilienssin eli joustavuuskyvyn vahvistumiseen elämän vastoinkäymisiä kohtaan. Muita positiivisia piirteitä liitettynä Touretten oireyhtymään ovat esimerkiksi luovuus, eloisuus sekä kyky innostua asioista. Yksi tärkeä kuntoutuksen ja hoidon tavoite onkin terveen minäkuvan ja oireiden hallinnan tunteen tukeminen sekä auttaa henkilöä löytämään omat vahvuutensa. (Puustjärvi & Savikuja 2022, 77-78.)

3.4 Neuropsykiatriset piirteet ja niihin liittyvät haasteet koulussa

Vaikeuksina koulussa voivat taas näyttäytyä seuraavat asiat: keskittymisvaikeudet, omiin ajatuksiin vaipuminen, normaalista poikkeava reagointi aistiärsykkeisiin, vauhdikkuus, malttamattomuus, äkillisesti muuttuneeseen toimintaan sopeutuminen (Mielenterveystalo 2023a). Vaikeuksia koulunkäyntiin voivat tuottaa myös autismikirjon häiriöille tyypilliset sosiaalisen kanssakäymisen haasteet sekä kielellisen kehityksen viiveet. Näillä haasteilla voi olla yhteys älylliseen kehitysvammaisuuteen, joka usein liittyy autismikirjon häiriöihin. Yhdysvaltalaiseen, laajamittaiseen väestöön pohjautuvaan aineistoon (n = 2 568) perustuen noin 63 %:lla kahdeksan vuoden ikäisistä autismikirjon häiriön omaavista lapsista havaittiin myös häiriötä kielellisessä kehityksessä. Noin 30 %:lla autismikirjolle kuuluvista henkilöistä kielellinen kehitys ei kehity lausetasoisiksi puheeksi lainkaan. (Autismikirjon häiriö 2023.) Kun kielellisessä kommunikoinnissa on haasteita, voi käytössä olla vaihtoehtoisia kommunikointimenetelmiä, kuten tuki-
viittomat, kuvat, kirjoittaminen ja piirtäminen (Kehitysvammaliitto 2024). Vaihtoehtoisten kommunikaatiomenetelmien on tutkimusten myötä osoitettu edistävän kommunikoinnin laatua sekä koulunkäynnin sujuvuutta autistisilla henkilöillä (Brignell, Chenausky, Morgan, Song, Suo & Zhu 2018).

Oirekuva voi vaihdella riippuen yksilöstä sekä neuropsykiatrisesta häiriöstä (HUS 2023). ADHD-piirteiselle henkilölle usein tyypillisimpiä haasteita ovat malttamattomuus ja vaikeus keskittyä pitkään samaan ärsykkeeseen (Huttunen & Socada 2023). Autistiselle henkilölle taas tyypilliset haasteet liittyvät usein esimerkiksi rutiininomaisesta toiminnasta poikkeamiseen sekä sosiaalisiin haasteisiin (Autismikirjon häiriö 2023).

3.5 Neuropsykiatrisesti oireilevan oppilaan yksilöllinen huomiointi

Neuropsykiatrisesti oireilevat lapset tarvitsevat usein erityistä ohjausta koulunkäynnissään ja siksi onkin tärkeää, että ohjaus on laadukasta ja oikeanlaista. Tärkeitä huomioita ohjatessa ovat esimerkiksi lapsen kannustaminen, toimintojen ennakointi, onnistumisten ja yrittämisen palkitseminen, rauhallisuus, positiivinen asennoituminen sekä laadukas vuorovaikutus. Tärkeää on rohkaista lasta itseään yrittämään eikä tehdä asioita lapsen puolesta, vaikka toiminnon suorittamiseen menisikin tällöin enemmän aikaa tai lapsi itse haluaisi aikuisen tekevän asioita puolestaan. (Halonen-Malliarakis ym. 2017, 28.)

Lapset ja nuoret tulisikin huomioida koulussa yksilöinä haasteet huomioiden, kuitenkin ilman lapsen määrittämistä neuropsykiatristen haasteiden perusteella (Koulu ja autismikirjon oppilas 2023). ADHD:lla ja autismikirjon häiriöillä on tutkitusti jonkin verran jaettua geneettistä taustaa. Autismikirjon häiriön kanssa samanaikaisesti oireilevan ADHD:n esiintyvyyden on arvioitu lapsilla olevan 30–80 %. Yhtäaikaisesti ADHD:n yhteydessä esiintyvää autismikirjon häiriötä lapsilla on arvioitu olevan jopa 20–50 %:lla. (Autismikirjon häiriöt ja niiden samanaikaisuus ADHD:n kanssa 2016.)

Koulussa järjestettävillä tukitoimilla ja jokaisen lapsen yksilöllisellä huomioimisella on tutkittu olevan positiivisia vaikutuksia lapsen itsetuntoon sekä mielen-terveyteen ja tätä kautta myös koulumenestykseen (Barnett, Kelaher, Ratnapalan, Sawyer & Tollit 2023). Erityisen tärkeää on huomioida yksilöllisesti lapsen tuen tarve sen ilmetessä koulunkäynnin haasteina. Tuen tulee mukaila määrältään ja laadultaan lapsen kehitystasoa sekä yksilöllisiä tarpeita. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2023.) Tarvittaessa erityisen tuen tarpeessa olevalle oppilaalle tehdään yksilöllinen oppimissuunnitelma (HOPS) tai henkilökohtainen oppimisen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS) (Kuntoutussäätiö 2021).

Neuropsykiatrisesti oireilevaa lasta kohdatessa on erityisen tärkeää olla johdonmukainen. Ymmärrettävyyttä edistää selkeä ja rauhallinen puhe. On hyvä varmistaa, että lapsi ymmärtää viestin. (Puustjärvi & Savikuja 2022, 189.) Katsekontaktin ottaminen voi olla hyvä keino tehostaa viestiä, mutta siihen ei

kuitenkaan tule pakottaa, sillä osa neuropsykiatrisesti oireilevista henkilöistä kokee katsekontaktin ottamisen ahdistavana. Sarkasmia, ironiaa, kielikuvia ja slangia on usein hyvä välttää, sillä esimerkiksi autismikirjolla oleva henkilö saattaa ymmärtää sanat ja asiat hyvin kirjaimellisesti. Vastausta odottaessa on hyvä antaa vastaamiselle aikaa ja esittää vain yksi asia tai kysymys kerrallaan. Kysymystä ei kannata muotoilla uudelleen, ellei sitä pyydetä erikseen. (Autismiliitto 2021.)

Autismikirjolla olevan lapsen tai nuoren haasteet voivat vaihdella, mutta usein ne näkyvät erityisesti oppimisen ja sosiaalisten taitojen haasteina. Jokaisella lapsella on oikeus osallistua yhdenvertaisesti koulun toimintaan ja opetukseen. Tämän vuoksi tarvittavat tukitoimet tulee toteuttaa ajoissa heti kun tuen tarvetta ilmenee. (Koulu ja autismikirjon oppilas 2023.)

Jo varhaisessa vaiheessa on tärkeää huomioida lapsen piirteet ja osoittaa, että lapsi hyväksytään sellaisena kuin hän on. Tärkeää on varhain aloittaa myös sosiaalisten taitojen tukeminen ja vahvistaminen sekä arkirutiinien ja struktuurien muodostaminen. Rutiinit ja struktuurit tuovat lapsen arkeen turvallisuuden tunnetta ja mitä aikaisemmin strukturoinnin aloittaa, sitä helpompi lapsen on sopeutua koulunkäyntiin. (Koulu ja autismikirjon oppilas 2023.)

Ennakointi on erityisen tärkeää autismikirjon lasten kanssa toimiessa. Lapselle on hyvä sekä sanoittaa, että visualisoida päivän tulevat tapahtumat. Erityisesti jos siirtymätilanteet ovat lapselle haastavia, ennakointi auttaa sujuvoittamaan näitä ja vähentämään lapsen kuormitusta. Lapselle voi olla hyvä muistuttaa tulevasta tapahtumasta jopa useamman kerran ennen tapahtuman tai siirtymän alkamista, jos siirtymät ovat hyvin haastavia. (Koulu ja autismikirjon oppilas 2023.)

Touretten oireyhtymän omaavat oppilaat voivat suorittaa peruskoulun yleisen opetussuunnitelman mukaisesti. Koulunkäyntiin liittyviä erityispiirteitä voi kuitenkin ilmetä liittyen esimerkiksi haastavaan käytökseen, oppimisvaikeuksiin, Touretten liitännäishäiriöihin sekä tic-oireisiin. Opetukseen ja oppimisen tukeen liittyviä erityisjärjestelyjä suunnitellaan yksilöllisesti oppilaan vahvuudet ja

voimavarat huomioiden. Selkeällä yhteistyöllä kodin ja koulun välillä on positiivinen, tukea antava vaikutus lapsen oppimiseen. (Mielenterveystalo 2023b.)

Kieltäen ohjaamista on hyvä välttää, koska asian tekemättä jättämiseksi ihmisen täytyy ensin määritellä kontrolloitava asia mielessään. Impulssikontrollin puuttuessa tämä ei välttämättä onnistu. Siksi on parempi ohjeistaa suoraan toivottu käytösmalli ja tarvittaessa näyttää esimerkkiä. Rankaiseminen harvoin hyödyttää, sillä se ei välttämättä muuta asennetta vaan lisää uhmakkuutta. (Halonen-Malliarakis ym. 2017, 28.)

Koulunkäynnin tueksi voi ottaa käyttöön erilaisia apuvälineitä. Kommunikaation tukena voi käyttää esimerkiksi kommunikointikansiota (Papunet 2023). Tukukuvat ja -viittomat ovat myös hyvä kommunikoinnin apuväline (Kehitysvammaliitto 2024). Keskittymistä ja tarkkaavuutta voi tehostaa esimerkiksi pitämällä riittävästi taukoja, pilkkomalla tehtäviä pienempiin osiin, listaamalla visualisoiden tulevia tehtäviä sekä minimoimalla ärsykyitä (Kuntoutussäätiö 2022). Aistisäätelyä helpottamaan voi ottaa apuvälineeksi erilaisia aistileluja. Myös liiallista aistikuormitusta voi vähentää esimerkiksi ympäristöä muokkaamalla henkilölle sopivaksi. (Autismiliitto 2022.) Toiminnanohjausta voi helpottaa esimerkiksi ajastinkellolla, joka auttaa hahmottamaan ajankulkua, palkkiotaululla toivotun käyttäytymisen yhteydessä sekä keskittyä ohjeistamaan toivottuun käytökseen kannustuen (Nepsyarki 2021).

4 Opinnäytetyön tavoite ja tehtävä

Opinnäytetyömme tavoitteena on lisätä tietoisuutta yleisimpien neuropsykiatristen häiriöiden ilmenemisestä koulumaailmassa. Tehtävänä on tuottaa sähköinen opas neuropsykiatrisesti oireilevan lapsen kohtaamiseen ja ohjaamiseen erityiskoulussa.

5 Opinnäytetyön toteutus

5.1 Toiminnallinen opinnäytetyö

Toiminnallisella opinnäytetyöllä tarkoitetaan työtä, jonka avulla etsitään ratkaisua työn aiheena olevaan tehtävään. Työhön sisältyy toiminnallinen osuus, jonka lopputuloksena on tuotos. Tuotoksen tarkoituksena on hyödyttää toimeksiantajaa ja vastata sen tarpeisiin. Raporttiosuudessa esitellään työn toiminnallinen osuus teoreettiseen tietoon perustuen. (Karelia-ammattikorkeakoulu 2023.)

Opas on projektimuotoinen opinnäytetyö, joka voi olla yhden tai useamman opiskelijan toteuttama. Projekti on tavoitteellinen prosessi, jolle on rajattu ajanjakso. Tärkeitä huomioitavia tekijöitä projektia toteuttaessa ovat selkeä ja realistinen aikataulutus, projektin tulosten esittelymuoto, valvonta, toteutustapa, organisointi ja arviointi. Lopullinen malli, jonka mukaan opinnäytetyö toteutetaan, on kompromissi, jossa otetaan huomioon omat resurssit, kohderyhmän sekä toimeksiantajan tarpeet ja toiveet, sekä oppilaitoksen opinnäytetöitä koskevat vaatimukset. (Airaksinen & Vilkka 2003, 48-49, 56-57.) Aihe valittiin tekijöiden omien kokemusten ja mielenkiinnon kohteiden pohjalta, ottaen huomioon toimeksiantajan tarpeet. Tarpeet huomioon ottaen saimme idean aiheesta ja päätimme tuottaa toiminnallisen opinnäytetyön.

5.2 Toimeksiantaja

Opinnäytetyön toimeksiantajaksi valikoitui Liperin kunnassa sijaitseva Honkalammen erityiskoulu. Opinnäytetyömme aihe korostuu siellä päivittäisessä arjessa. Koulu on suunnattu vaativaa erityistä tukea tarvitseville oppilaille. Suuri osa koulun oppilaista on neuropsykiatrisesti oireilevia lapsia ja nuoria. Koulussa esiintyy diagnooseina ADHD:ta, autismikirjon häiriöitä, joihin työssämme erityisesti paneudutaan, sekä Touretten oireyhtymää ja kehitysvammaisuutta. (Elmeri-koulut 2023.)

Koulu kuuluu Elmeri-kouluihin, joita sijaitsee eri puolella Suomea ja ovat lähellä sosiaali- ja terveystalouksia. Elmeri-koulut on tarkoitettu lapsille ja nuorille, joilla on autismikirjon häiriöitä, kehitysvammaisuutta tai tarvetta psykososiaaliselle tuulle. Koulussa voi opiskella lyhyiden jaksojen ajan tai pysyväisluonteisesti. (Elmeri-koulut 2023.)

Koulu koostuu pääasiassa viidestä erityisluokasta sekä järjestää tarpeen mukaan kuntoutuslasten opetusta ja akuuttiluokkaopetusta. Oppilaita koulussa on hieman vaihtelevasti noin 30. Tarjolla on myös opetuksen ulkopuolista toimintaa aamuisin ja iltaapäivisin sen tarpeessa oleville oppilaille. Koulun toiminnan periaatteena on toimia oppilaiden hyväksi. Koulussa tavoitteena on huomioida oppilaan fyysinen, psyykinen, sosiaalinen, vuorovaikutuksellinen ja kognitiivinen toiminta sekä pyrkiä vaikuttamaan näihin siten, että hänen voimavaransa tulisivat esille mahdollisimman oppilaille edullisella tavalla. Lähtökohtana on, että jokaisen oppilaan opetus olisi yksilöllistä ja tarvelähtöistä. (Liperi 2023.)

Opinnäytetyön varsinaisena kohderyhmänä ovat koulun työntekijät, erityisesti uudet työntekijät, sijaiset ja opiskelijat. Pääasiassa koulussa työskentelee erityisopettajia, koulunkäynninohjaajia, lähihoitajia sekä sosionomeja. Valmis opas lähetetään sähköisessä muodossa koululle rehtorin sähköpostiin, mistä se on mahdollista jakaa ja tulostaa helposti koko koulun työntekijöiden saataville. Opas on suunniteltu hyödynnettäväksi koulun oppilailla esiintyvien diagnoosien parissa työskennellessä ja sen tarkoituksena on lisätä tietoa ja auttaa työntekijöitä löytämään työkaluja neuropsykiatrisesti oireilevien lasten ohjaamiseen.

5.3 Hyvä opas

Hyvä opas on informatiivinen tuotos, jonka tarkoitus on auttaa lukijaa uuden tiedon omaksumisessa sekä hyödyntämisessä. Hyvän oppaan tavoitteena on myös ratkaista mahdollinen, olemassa oleva ongelma, kuten jonkin taidon tai tiedon opettaminen. Oppaan kiinnostavuutta saa lisättyä hyödyntämällä esteettisiä yksityiskohtia sekä kuvitusta. Lisäksi faktoja kannattaa sisällyttää osaksi

opasta, sillä se toimii yhtenä vaikuttamisen välineenä. (Jussila, Ojanen & Tuominen 2006, 92-97, 102.)

Oppaan siisti ulkoasu ja yleisilme ovat oleellisia tekijöitä, sillä niiden avulla saadaan oppaan sisällöstä helposti lähestyttävä ja luettava (Karjalainen & Roivas 2013, 42). Niin akateemisessa kirjallisuudessa kuin työelämän teksteissäkin tulee olla selkeyttä, ymmärrettävyyttä ja johdonmukaisuutta. Asiantuntijatyylin mukainen teksti on tiivistä, havainnollista sekä oikeakielistä. Kieli ei itsessään ole yksiselitteistä, vaan selkeyttä tulee rakentaa tietoisesti tekstin sisältöön rakenne- ja sanavalinnoilla. Ilmaisultaan laadukkaassa tekstissä näkyvät täsmällisyys, tehokkuus ja tiiviys. (Karjalainen & Roivas 2013, 35.) Taulukoiden tai tilastokuvioiden avulla on usein hyvä esittää numerotietoja tarkasti. Taulukoilla voi kätevästi esittää myös luetteloita liittyen asioiden ominaisuuksiin. (Kankaanpää & Piehl 2011, 88.)

Oppaaseen on hyvä valita helppolukuinen kirjasinlaji ja riittävä kirjasinkoko (Karjalainen & Roivas 2013, 181). Sanavalinnassa on hyvä huomioida yksiselitteinen ja täsmällinen ilmaisu. Turhien vierasperäisten sanojen välttäminen sekä kielenhuollon normien mukaisten välimerkkien käyttö. (Airaksinen & Vilkkä 2003, 151.)

Oppaan tulee olla sisällöltään luotettavaa ja virheetöntä. Opasta laatiessa tulee ottaa huomioon tärkeimpiä lähtökohtia, joista yksi on esimerkiksi kohderyhmäanalyysin tekeminen. Tällöin tulee pohtia kysymyksiä: ”Kuka tekstin lukee?” ja ”Mitä hän tekstiltä tarvitsee?”. Tärkeää on myös pohtia, missä muodossa tekstin pitää olla, onko se tehty sähköiseen muotoon, onko tekstin yhteydessä kuvia ja että tekijänoikeudet ovat kunnossa. Kuvitusta käytettäessä on hyvä miettiä, millainen kuvitus olisi mahdollisimman havainnollinen lukijalle. Tyylin suunnittelu on oleellinen osa tekstiä suunnitellessa, joten tärkeää on miettiä, millaiseen tyyliin teksti pitää laatia. Sisällön tulee olla virheetöntä ja luotettavaa sekä tutkimukseen tai muihin luotettaviin lähteisiin pohjautuvaa. Oppaan jakelu ja päivittäminen ovat myös oleellisia huolehdittavia asioita. On hyvä selvittää, kuka vastaa oppaan jakelusta ja siitä, että opas on ajan tasalla.

Oppaan voi saattaa luettavaksi esimerkiksi tietoverkon kautta. (Karjalainen & Roivas 2013, 119.)

Oppaalla tulee olla selkeä rakenne, joka usein syntyy luontevasti vaiheistamalla oppaassa kuvattavaa asiaa. Lyhyt johdanto olisi myös hyvä sisällyttää mukaan. Oppaan alussa on tärkeää selvittää lukijalle, mitä varten opas on, miten oppaan noudattamisesta voi hyötyä ja miksi sen noudattaminen on tärkeää. (Karjalainen & Roivas 2013, 120.)

5.4 Oppaan toteutus

Tavoitteenamme oli tuottaa opas, joka on selkeä, helposti ymmärrettävä, looginen ja sisältää visuaalisia ja mieleenpainuvia yksityiskohtia. Oppaan ei kannata olla liian pitkä, jotta sisältö olisi helposti tavoitettavissa ja jäisi mieleen paremmin. Ulkoasuun halusimme myös kiinnittää huomiota. Valmis opas lähetettiin sähköisessä muodossa koululle rehtorin sähköpostiin, mistä se on mahdollista jakaa ja tulostaa helposti koko koulun työntekijöiden saataville.

Rakensimme valmiin oppaan Canva- suunnittelutyökalulla (liite 1). Canva on ilmainen, graafisen suunnittelun avuksi tarkoitettu verkkotyökalu (Canva 2024). Olimme molemmat kyseistä työkalua käyttäneet ja koimme, että sen avulla saisimme luotua selkeän ja visuaalisesti toimivan oppaan. Erityisesti mahdollisuus käyttää kuvia ja erilaisia muotoilutyökaluja sai meidät valitsemaan tämän työkalun valmiin oppaan tekoon. Oppaan tietoperustana käytimme tieteellisiä ja luotettavia lähteitä. Kokonaisuus muodostui toimeksiantajan tarpeet huomioiden.

Teimme Canvalla mallipohjan oppaalle itse. Opinnäytetyön suunnitelmaa tehdessä pohdimme jatkuvasti, millainen opas olisi laadukas ja mitä yksityiskohtia raportin teoriaosuudesta siihen kannattaa sisällyttää. Otsikoiden fonttina käytimme "Fibre" -fonttia ja asiatekstissä fonttia "Quicksand". Visualisoinnin vuoksi halusimme sisällyttää oppaaseen kuvia ja värikkäitä yksityiskohtia. Kuvia valitessa huomioimme luonnollisesti tekijänoikeushaasteet, ja valitsimme vain tekijänoikeusvapaita kuvia.

Ensimmäinen sivu on otsikkosivu. Toisella sivulla esitellään opas ja avataan sen sisältöä. Kolmannella sivulla määritellään, mitä neuropsykiatrisilla häiriöillä tarkoitetaan. Seuraavilla sivuilla käydään läpi neuropsykiatrisia piirteitä ja niihin kuuluvia vahvuuksia sekä haasteita ensin yleisemmällä tasolla ja tämän jälkeen hieman yksilöllisemmin ja tarkemmin. Käsittelemme myös sitä, kuinka neuropsykiatrisesti oireileva lapsi tulisi kohdata. Viimeiselle sivulle ennen lähteitä olemme koonneet listan erilaisista apuvälineistä, joilla voi helpottaa neuropsykiatrisesti oireilevan lapsen arkea ja koulunkäyntiä. Viimeiselle sivulle sijoitimme lähteet. Lisäsimme lähteet -sivun alareunaan Karelia-ammattikorkeakoulun logon, jotta käy ilmi, että kyseinen opas on opiskelijoiden tekemä. Oppaan työpäikälle tuomisen jälkeen pyysimme palautetta oppaan selkeydestä ja asianmukaisuudesta.

5.5 Oppaan arviointi

Opinnäytetyömme tavoitteena on lisätä tietoisuutta yleisimpien neuropsykiatristen häiriöiden ilmenemisestä koulumaailmassa. Tehtävänä oli tuottaa sähköinen opas neuropsykiatrisesti oireilevan lapsen kohtaamiseen ja ohjaamiseen erityiskoulussa. Valmis, tulostettu opas jätettiin koulun henkilökunnan luettavaksi. Henkilökunnalle jätettiin myös lomake (liite 2), johon he saivat kirjoittaa palautetta oppaasta sekä antaa numeraalisen arvion asteikolta 1-5 liittyen siihen, kuinka hyvin opas lisäsi tietoisuutta yleisimpiä neuropsykiatrisia häiriöitä omaavien oppilaiden ohjaamisesta. Arvioinnissa numero 1 oli heikoin arvio ja numero 5 paras mahdollinen arvio.

Saamamme palaute oli positiivista ja sen perusteella tavoitteemme henkilökunnan tietoisuuden lisäämisestä toteutui hyvin. Numeraalisen palautteen keskiarvo oli 4,6. Positiivista palautetta saimme erityisesti visuaalisesta ilmeestä, selkeydestä, kattavuudesta ja helposti ymmärrettävästä tekstistä. Myös pituuden kirjoitettiin olevan juuri sopiva.

6 Pohdinta

6.1 Oppaan tarkastelu

Opinnäytetyömme tavoitteena on lisätä tietoisuutta yleisimpien neuropsykiatristen häiriöiden ilmenemisestä koulumaailmassa. Tehtävänä oli tuottaa sähköinen opas neuropsykiatrisesti oireilevan lapsen kohtaamiseen ja ohjaamiseen erityiskoulussa. Halusimme tuottaa sellaisen oppaan, joka olisi visuaalisesti miellyttävä sekä kiinnostava lukea. Oppaan kiinnostavuutta saa lisättyä hyödyntämällä esteettisiä yksityiskohtia sekä kuvitusta. Lisäksi faktoja kannattaa sisällyttää osaksi opasta, sillä se toimii yhtenä vaikuttamisen välineenä. (Jussila, Ojanen & Tuominen 2006, 92-97, 102.) Oppaan siisti ulkoasu ja yleisilme ovat oleellisia tekijöitä, sillä niiden avulla saadaan oppaan sisällöstä helposti lähestyttävä ja luettava (Karjalainen & Roivas 2013, 42). Ilmaisultaan laadukkaassa tekstissä näkyvät täsmällisyys, tehokkuus ja tiiviys (Karjalainen & Roivas, 2013, 35). Oppaalla tulee olla selkeä rakenne, joka usein syntyy luontevasti vaiheistamalla oppaassa kuvattavaa asiaa. Lyhyt johdanto olisi myös hyvä sisällyttää mukaan. Oppaan alussa on tärkeää selvittää lukijalle, mitä varten opas on, miten oppaan noudattamisesta voi hyötyä ja miksi sen noudattaminen on tärkeää. (Karjalainen & Roivas 2013, 120.)

Käytimme oppaassa kuvia ja erilaisia värejä, jotta kokonaisuudet erottuvat toisistaan ja ovat selkeitä. Kuvat tukevat ja havainnollistavat kirjoittamaamme tekstiä. Tekstikohdat tiivistimme pienemmiksi kokonaisuuksiksi, jotta ne jäisivät paremmin lukijan mieleen ja olisivat selkeitä. Kiinnitimme tehdessä paljon huomiota myös oppaan ulkoasun siisteyteen, jotta sitä olisi miellyttävä lukea. Kirjoitimme ensimmäiselle tekstisivulle lyhyen esittelyn oppaan sisällöstä ja kerroimme, mitä varten opas on tehty ja millä tavoin siitä voi hyötyä.

Keräämämme palautteen perusteella tavoitteemme henkilökunnan tietoisuuden lisäämisestä toteutui. Myös tehtävä eli opas toteutui suunnitelman mukaisesti. Olimme myös itse tyytyväisiä lopputulokseen, joka oli sellainen kuin suunnitelimmekin.

6.2 Opinnäytetyön luotettavuus

Lähdekritiikki on olennainen ja välttämätön osa opinnäytetyön luotettavuuden arviointia. Lähteiden valintaan harkinnanvaraisesti sekä kriittiseen suhtautumiseen tarvitaan taitoa, jota on hyvä harjaannuttaa opinnäytetyötä aloittaessa ja tehdessä. Tietolähteiden auktoriteettia voi arvioida julkaisujen lähdeluetteloiden ja -viitteiden perusteella. (Airaksinen & Vilkkä 2003, 72-73.)

Laadullisesti toteutetun tutkimuksen luotettavuutta on mahdollista arvioida seuraavin kriteerein; uskottavuus, siirrettävyys, vahvistettavuus ja refleksisyys (Juvakka & Kylmä 2007, 127). Tutkimuksen uskottavuus kuvaa tutkimuksen ja tutkimuksen tulosten uskottavuutta sekä sen osoittamista tutkimuksessa. Tutkimuksen tekijän on siis varmistettava, että tutkimustulokset ovat yhtenevät tutkimuksen osallistujien käsitysten kanssa liittyen tutkimuskohteisiin. Vahvistettavuuden tarkoituksena on mahdollistaa toisen tutkijan tutkimusprosessin kulun seuraaminen pääpiirteittäin. Vahvistettavuus on jokseenkin haasteellinen kriteeri, sillä laadullisen tutkimuksen ollessa kyseessä, ei toinen tutkija päädy välttämättä samaan tulkintaan, vaikka kyseessä olisi sama aineisto. (Juvakka & Kylmä 2007, 128-129.)

Refleksiivisyyden edellytyksenä on, että tutkimuksen tekijän tulee olla tietoinen siitä, millaiset hänen lähtökohtansa ovat tutkimuksen tekijän näkökulmasta. Tutkimuksen tekijän täytyy arvioida, millä tavoin hän itse vaikuttaa aineistoon ja tutkimusprosessiin sekä kuvata lähtökohdat tutkimusraportissa. Siirrettävyydellä on tarkoitus havainnollistaa sitä, kuinka tutkimuksen tulokset on mahdollista siirtää muihin samankaltaisiin tilanteisiin. Esimerkiksi tutkimuksen suorittajan tulee antaa riittävästi kuvailevaa informaatiota tutkimuksen ympäristöstä sekä osallisista, jotta lukijalle olisi mahdollista arvioida tulosten siirrettävyyttä. (Juvakka & Kylmä 2007, 128-129.)

Opinnäytetyössämme käytimme vain sellaista informaatiota ja sellaisia lähteitä, jotka löytyvät raportistamme. Tällöin voimme varmistua informaation luotettavuudesta. Kaikki opinnäytetyössämme käytetyt lähteet olemme kirjanneet

oppaan loppuun. Työssä käytetty informaatio on otettu lähteistä, jotka olemme kokeneet luotettaviksi. Olemme käyttäneet lähteinä esimerkiksi hoitotyössä käytettäviä tietokantoja, kuten Terveysportti, Terveyskirjasto ja Cochrane. Osa opinnäytetyössä käytettävistä lähteistä on peräisin kirjoista ja saattaa sisältää toissijaista tietoa. Ensisijaisesti pyrimme käyttämään ensisijaista tietoa.

Luotettavuutta olemme arvioineet myös sen perusteella, kuinka suuri osa työn informaatiosta on ensisijaista ja toissijaista tietoa. Osa lähteistä on vanhempia, koska vastaavaa, tarkkaa informaatiota emme ole löytäneet muualta. Olemme kuitenkin pyrkineet käyttämään mahdollisimman tuoreita lähteitä. Käytetyt tietokannat olemme koonneet tiedonhaun taulukkoon (liite 3). Kirjoitusasun olemme pyrkineet säilyttämään mahdollisimman siistinä ja selkeänä. Olemme halunneet varmistua opinnäytetyöprosessin etenemisen ja raportin rakenteen oikeellisuudesta, joten olemme osallistuneet säännöllisesti opinnäytetyön ohjaustunneille.

6.3 Opinnäytetyön eettisyys

Opinnäytetyössä oleellista on noudattaa eettisiä ohjeita. Keskeiset eettiset ohjeet liittyvät esteettömyyteen, aiheeseen perehtymiseen, tutkimuseettisiin ohjeisiin, plagioimattomuuteen ja työn julkisuuteen. Tärkeitä huomioitavia asioita ovat myös resurssit, joita työ edellyttää, mahdolliset tarvittavat sopimukset ja/tai tutkimusluvut sekä periaatteisiin ja ohjeistuksiin tutustuminen. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) 2023, 7-17.)

Olemme ottaneet yllä mainitut eettiset ohjeet huomioon opinnäytetyöprosessin jokaisessa vaiheessa. Olemme selvittäneet esteettömyytemme opinnäytetyöhön liittyen sekä perehtyneet ja syventyneet aiheeseen sekä tutkimuseettisiin ohjeisiin. Periaatteisiin ja ohjeistuksiin olemme tutustuneet. Hyvän tieteellisen käytännön periaatteet ovat ohjeistuksen mukaisesti olleet läsnä työtä tehdessä, vaikka opinnäytetyömme ei olekaan tutkimusmuotoinen työ. Plagioinnin suhteen olemme ylläpitäneet erityistä tarkkuutta käyttämällä useasti opinnäytetyöprosessin aikana opiskelijoille tarkoitettua Turnitin-harjoitusalustaa. Valmis opinnäytetyö tarkistetaan plagiaatintunnistusjärjestelmässä ennen virallista julkaisua

(Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry 2020). Opinnäytetyösuunnitelman saatuaamme hyväksytyksi, laadimme ohjaajien sekä toimeksiantajan kanssa toimeksiantosopimuksen. Opinnäytetyössämme ei tarvittu tutkimuslupaa eikä henkilötietoja käsitelty. Opinnäytetyöstä pyysimme arviointia, joka tapahtui toimeksiantajan puolelta anonyymisti.

6.4 Opinnäytetyöprosessin tarkastelu ja ammatillinen kasvu

Olimme päättäneet opintojen alkutaipaleella, että teemme opinnäytetyön yhdessä. Mietimme jo silloin mahdollisia aiheita, mutta jätimme asian hautumaan. Aloittaessamme Tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminta -kurssin keväällä 2023, päätimme lopullisen aiheemme ja organisaation, jolle halusimme opinnäytetyön tehdä. Otimme yhteyttä toimeksiantajaan ja ilmaisimme mielenkiinnostamme tehdä heille opinnäytetyö. Ehdotimme tämän opinnäytetyön aiheita toimeksiantajalle, joka hyväksyttiin. Opinnäytetyön työstäminen alkoi elokuussa 2023. Päätimme heti alkuun, että haluamme opinnäytetyöstä toiminnallisen, sillä halusimme työstämme olevan konkreettista hyötyä toimeksiantajalle. Opinnäytetyöprosessissa emme tarvitse rahoitusta.

Aihe valikoitui omien vahvuuksiemme ja mielenkiinnonkohteiden pohjalta. Meillä molemmilla on aikaisempaa kokemusta neuropsykiatrisesti oireilevien henkilöiden kanssa työskentelystä ja me molemmat haluamme kehittää osaamistamme aiheeseen liittyen. Opinnäytetyötä tehdessä olemme oppineet aiheesta valtavan paljon uutta ja uskomme, että tästä on meille hyötyä tulevaisuuden työelämässä.

Työmäärää pyrimme jakamaan opinnäytetyöprosessin aikana mahdollisimman tasaisesti. Vahvuudet opinnäytetyötä tehdessä korostuivat selkeästi. Toisen osapuolen työskentelyssä korostui lukemisen ja olennaisen informaation etsimisen taito, toisella taas kirjoittamisen taito ja tarkkuus oikeinkirjoituksessa. Itse opasta tehdessämme pääsimme hyödyntämään visuaalista näkemystä ja luovuutta. Jokaiselle kerralle oli tehty suunnitelma siitä, miten aiomme edetä ja hyödynsimme mahdollisimman paljon ohjauksista saatuja neuvoja.

Suunnittelimme opinnäytetyöprosessin alkuvaiheessa alustavan suunnitelman, jonka mukaan etenimme. Aikataulussa hieman joustimme tekijöiden elämäntilanteiden ja menojen mukaan. Tavoitteena oli saada opinnäytetyö maaliskuun 2024 seminaariin valmiiksi ja tähän tavoitteeseen pääsimme.

6.5 Hyödynnettävyys ja jatkokehitysmahdollisuudet

Opas on tarkoitettu hyödynnettäväksi perehdytykseen sekä kertaukseksi vakituisille työntekijöille. Toimeksiantajan kanssa totesimme, että oppaan lukemisella on varmasti vain positiivista vaikutusta työntekijöille. Vaikka opas on suunniteltu nimenomaan erityiskouluun, on koulun yhteydessä, samalla alueella muita yksiköitä, joissa opasta voisi mahdollisesti hyödyntää. Lähetyvillä sijaitsee esimerkiksi kehitysvammaisten lasten osasto, jonka asiakkailla on neuropsykiatrisia oireita.

Jatkokehittäessä opasta voisi laajentaa, sekä käsitellä myös muita neuropsykiatrisia häiriöitä. Aiheisiin voisi paneutua tarkemmin ja syvällisemmin, vaikka toisaalta olemme yhdessä toimeksiantajan kanssa todenneet, että tiiviin tietopakettin sisältö on helpompi ja nopeampi omaksua. Opasta voisi mahdollisesti hyödyntää myös koulutuksissa.

Lähteet

- ADHD-liitto. 2023a. ADD on yksi ADHD:n kolmesta esiintymismuodosta. <https://adhd-liitto.fi/add-on-yksi-adhdn-kolmesta-esiintymismuodosta/> 19.2.2024.
- ADHD-liitto. 2023b. ADHD-tietoa vanhemmille. <https://adhd-liitto.fi/adhd-tietoa/lapset/vanhemmille/> 27.11.2023.
- ADHD-liitto. 2024. Yleistä tietoa ADHD:sta. <https://adhd-liitto.fi/adhd-tietoa/yleista-tietoa-adhdsta/> 20.2.2024.
- ADHD-varhaisella tuella arki toimivaksi. 2019. Käypä hoito -suosituksen potilasversio. Helsinki: Suomalainen lääkäriseura Duodecim. <https://www.kaypahoito.fi/khp00071> 27.11.2023
- Airaksinen, T. & Vilkka, H. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.
- Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry. 2020. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset. <https://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2020/AMMATTIKORKEAKOULU-JEN%20OPINN%C3%84YTET%C3%96IDEN%20EETTI-SET%20SUOSITUKSET%202020.pdf? t=1578480382> 26.2.2024
- Autismikirjon häiriö. 2023. Käypä hoito -suositus. Helsinki: Suomalainen Lääkäriseura Duodecim. <https://www.kaypahoito.fi/hoi50131> 29.8.2023
- Autismiliitto. 2021. Autismikirjo ja ikääntyminen. <https://autismiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/autismikirjo-ja-ikaantymisen/olen-ammattilainen/miten-tukea-autismikirjon-henkilön-kommunikointia/#title-2> 15.11.2023.
- Autismiliitto. 2022. Autismi ja kehitysvammaisuus. <https://autismiliitto.fi/autismi/erilaista-autismia/autismi-ja-kehitysvammaisuus/> 27.9.2023.
- Autismiliitto. 2023. Erilaista autismia. <https://autismiliitto.fi/autismi/erilaista-autismia/neuropsykiatriset-häiriöt/> 29.8.2023.
- Barnett, T., Kelaher, M., Ratnapalan, S., Sawyer, S. & Tollit, M. 2023. Education support services for improving school engagement and academic performance of children and adolescents with a chronic health condition. Cochrane Database of Systematic Reviews. Cochrane. <https://www.cochranelibrary.com/cdsr/doi/10.1002/14651858.CD011538.pub2/information> 26.2.2024.
- Brignell, A., Chenausky, K., Morgan, A., Song, H., Suo, C. & Zhu, J. 2018. Communication interventions for autism spectrum disorder in minimally verbal children. <https://www.cochranelibrary.com/cdsr/doi/10.1002/14651858.CD012324.pub2/full?highlightAbstract=communic%7Ccommunication%7Cautism> 29.11.2023.
- Canva. 2024. Graafisen suunnittelun verkkotyökalu. <https://www.canva.com/> 4.1.2023.
- Castren, M., Timonen, T. & Ärölä-Dithapo, M. 2019. Autismikirjon tausta, diagnostiikka ja tutkimus. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Cognimed. 2023. Visuaalinen hahmottaminen ja toimintaterapia.

- <https://cognimed.fi/puheterapian-tietopankki/visuaalinen-hahmottaminen-ja-toimintaterapia/> 6.12.2023.
- Elmeri-koulut. 2023. Tietoa Elmeri-kouluista.
<https://elmerikoulut.fi/> 28.11.2023.
- Halonen-Malliarakis, N., Parikka, J. & Puustjärvi, A. 2017. Vaikkeudesta voimaksi – Neuropsykiatriset häiriöt ja niiden huomiointi koulussa. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab.
- HUS. 2023. Neuropsykiatriset häiriöt lapsilla.
<https://www.hus.fi/potilaalle/hoidot-ja-tutkimukset/neuropsykiatriset-hairiot-lapsilla> 29.8.2023
- Huttunen, M. & Socada, L. 2023. ADHD. Terveyskirjasto. Duodecim.
<https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00353> 29.11.2023.
- Huusko, J. & Äärelä, T. 2019. Sairaalaopetus, Elmeri-koulut ja valtion koulukotikoulut.
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Sairaalaopetus_Elmeri-koulut_ja_valtion_koulukotikoulut.pdf 5.12.2023.
- Jussila, R., Ojanen, E. & Tuominen, T. 2006. Tieto kirjaksi. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Juvakka, T. & Kylmä, J. 2007. Laadullinen terveystutkimus. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Kankaanpää, S. & Piehl, A. 2011. Tekstinkäsittelijän käsikirja: opas työssä kirjoittaville. Helsinki: Yrityskirjat Oy.
- Karjalainen, A. & Roivas, M. 2013. Sosiaali- ja terveystieteen viestintä. Porvoo: Bookwell Oy.
- Kehitysvammaliitto. 2024. Puhetta korvaavat keinot.
<https://www.kehitysvammaliitto.fi/tikoteekki/tietoa/puhetta-tukevat-keinot/> 26.2.2024
- Kielinen, M. 2023. Koulu ja autismikirjon oppilas. Lisätietomateriaali, artikkelin tunnus: nix03154. Käypä hoito -suosituksessa: Autismikirjon häiriö. Helsinki: Suomalainen Lääkäriseura Duodecim.
<https://www.kaypahoito.fi/nix03154> 15.11.2023.
- Kuntoutussäätiö. 2021. Erityisopetus.
<https://oppimisvaikeus.fi/tukea/kuntoutus/erityisopetus/> 5.12.2023.
- Kuntoutussäätiö. 2022. Tarkkaavuus.
<https://oppimisvaikeus.fi/tietoa/tietoa-oppimisesta/tarkkaavuus/> 1.2.2024.
- Leivonen, S., Leppämäki, S., Sourander, A. & Voutilainen, A. 2015. Touretten oireyhtymä: monimuotoinen sairaus, yksilöllinen hoidon tarve.
<https://www.duodecimlehti.fi/duo12283> 27.11.2023
- Leppämäki, S., Moilanen, I., Sumia, M., Tani, P. & Voutilainen, A. 2016. Autismikirjon häiriöt ja niiden samanaikaisuus ADHD:n kanssa. Lisätietomateriaali, artikkelin tunnus: nix00918. Käypä hoito -suosituksessa: ADHD (aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö). Autismikirjon häiriö. Helsinki: Suomalainen Lääkäriseura Duodecim.
<https://www.kaypahoito.fi/nix00918> 11.9.2023.
- Leppämäki, S. & Savikuja, T. 2017. Touretten oireyhtymä. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Leppämäki, S. 2023. Touretten oireyhtymä ja autismikirjon häiriö. Lisätietomateriaali, artikkelin tunnus: nix03192. Käypä hoito -suosituksessa: Autismikirjon häiriö. Helsinki: Suomalainen Lääkäriseura Duodecim.
<https://www.kaypahoito.fi/nix03192> 5.12.2023.

- Libguides. 2023. Karelia-ammattikorkeakoulu.
<https://libguides.karelia.fi/c.php?g=679019&p=4901221> 22.9.2023.
- Liperi. 2023. Honkalammen koulu.
<https://www.liperi.fi/honkalammen-koulu> 25.10.2023.
- Mielenterveystalo. 2023a. Tic-oireet ja Touretten oireyhtymä.
<https://www.mielenterveystalo.fi/fi/neuropsykiatriset-vaikeudet/tic-oireet-ja-touretten-oireyhtyma> 29.8.2023.
- Mielenterveystalo. 2023b. Nepsypiirteiden ilmeneminen koulussa.
<https://www.mielenterveystalo.fi/fi/neuropsykiatriset-vaikeudet/nepsypiirteiden-ilmeneminen-koulussa> 29.8.2023
- Nepsyarki. 2021. Toiminnanohjaus.
<https://www.nepsyarki.com/toiminnanohjaus/> 1.2.2024
- Nepsytietoa. 2023. Ymmärtämisen tärkeys.
<https://nepsytietoa.fi/tietoa-kotiin/ymmartamisen-tarkeys/> 5.12.2023.
- Näe nepsy. 2023. Tietoa nepsyille.
<https://naenepsy.fi/tietoa/tietoa-kaikille-nepsyille/> 8.11.2023.
- Opetushallitus. 2023a. Päätös erityisestä tuesta.
<https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/paatos-erityisesta-tuesta>
5.12.2023.
- Opetushallitus. 2023b. Oppimisen ja koulunkäynnin tuki.
<https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/oppimisen-ja-koulunkaynnin-tuki> 6.12.2023.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2023. Koulutusjärjestelmä.
<https://okm.fi/koulutusjarjestelma> 27.11.2023.
- Papunet. 2023. Laaja kommunikaatiokansio.
<https://web.papunet.net/tietoa/laaja-kommunikointikansio> 1.2.2024.
- Pihlakoski, L. & Puustjärvi, A. 2016. ADHD-oireisiin vaikuttavat ympäristö- ja motivaatiotekijät. Lisätietomateriaali, artikkelin tunnus: nix00944. Käypä hoito -suosituksessa: ADHD (aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö). Helsinki: Suomalainen Lääkäriseura Duodecim.
<https://www.kaypahoito.fi/nix00944> 27.11.2023.
- Puustjärvi, A. & Savikuja, T. 2022. Nepsy-opas, tukea neuropsykiatrisiin haasteisiin. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Sandberg, E. 2018. ADHD ja oppimisen tuki. Jyväskylä, Santalahti-kustannus. 25.1.2024.
- Socada, L. 2020. Autismikirjon häiriöt. Terveyskirjasto. Duodecim.
<https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00355> 29.8.2023.
- Tauriala, E. 2022. Touretten oireyhtymä. Terveystalo.
<https://www.terveystalo.com/fi/tietopaketti/touretten-oireyhtyma>
29.8.2023.
- Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 2023. Erityinen tuki.
<https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/sote-palvelut/opiskelu-huolto/opiskeluterveydenhuolto/erityinen-tuki> 6.12.2023.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK). 2023. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa.
https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf
26.2.2024.
- Åberg, L. 2021. Touretten oireyhtymä. Terveyskirjasto. Duodecim.
<https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00524> 27.11.2023.

Sähköinen opas

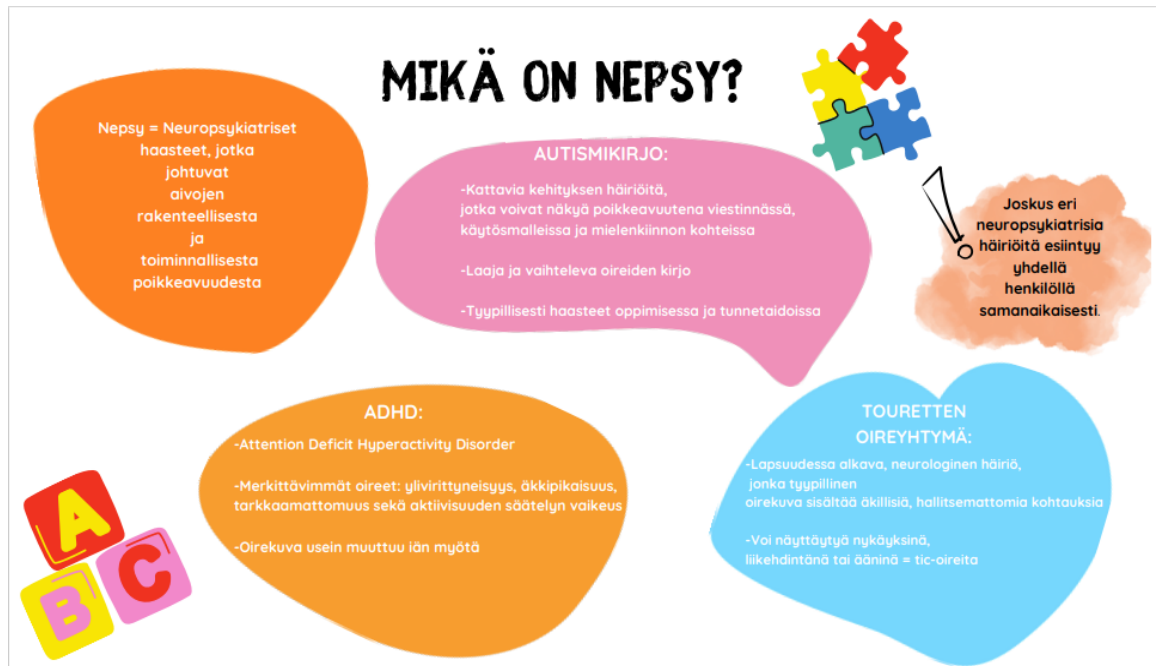
HEI LUKIJA!

Tämä opas on sinulle, joka kohtaat työssäsi nepsy -haasteiden kanssa eläviä lapsia. "Nepsy" käsitteenä saattaa olla sinulle uusi, tai ehkä jo tiedätkin siitä jotain, mutta voit saada tämän oppaan avulla uutta tietoa aiheesta. Nepsyllä tarkoitetaan neuropsykiatrisia piirteitä, sekä niihin liittyviä haasteita.

Neuropsykiatrisesti oireilevat lapset tarvitsevat usein ohjausta koulunkäynnissään ja siksi onkin tärkeää, että ohjaus on laadukasta ja oikeanlaista. Tärkeitä huomioita ohjatessa ovat esimerkiksi lapsen kannustaminen, toimintojen ennakointi, onnistumisten ja yrittämisen palkitseminen, rauhallisuus, positiivinen asennoituminen sekä laadukas vuorovaikutus.

Tämä opas käsittelee pääasiassa ADHD:ta, autismikirjoa sekä Touretten oireyhtymää. Nämä diagnoosit saattavat tuoda haasteita koulunkäynnissä esimerkiksi oppimiseen, kommunikaatioon, sosiaalisin taitoihin tai tunteiden ilmaisuun, mikä tulee ottaa huomioon neuropsykiatristen haasteiden kanssa elävien lasten ja nuorten kanssa työskennellessä. Tämä vaatii erityistä asiantuntemusta, tietämystä ja tilannetajua henkilökunnalta näissä kohtaamistilanteissa, joten aiheesta puhuminen ja valistaminen on erityisen tärkeää.

AUTISMIKIRJO

Vahvuuksia:

- Havainnointikyky
- Loogisuus
- Tarkkuus
- Erityislahjakkuus tiettyihin taitoihin
- Vahva oikeudentunto

Haasteita:

- Kielellisen kehityksen haasteet
- Rutineista poikkeamisen haasteet
- Aistikuormitus
- Oppimisen haasteet
- Tunnetaitojen haasteet

Ohjatussa huomioitavaa:

- Kannustaminen
- Toimintojen ennakointi
- Ulkoisen aistikuormituksen säätely
- Rohkaiseminen
- Selkeä kommunikaatio (kielikuvia, slangia ja sarkasmia hyvä välttää)
- Rauhallinen puhe
- Rutiniin ja struktuurien muodostaminen

Mitä on hyvä huomioida autismikirjolla olevan lapsen ohjaamisessa?

Käsitteellä "kirjo" kuvataan
oireiden
vaikeusasteiden
vaihtelevuutta,
moninaisuutta
sekä yksilöllisyyttä.

ADHD

Mitä on hyvä huomioida ADHD -oireisen lapsen ohjaamisessa?

Vahvuuksia:

- Luovuus
- Uteliasuus
- Ongelmanratkaisutaidot
- Sosiaaliset taidot
- Huumorintaju
- Resilienssi eli psyykkinen joustavuus-ja palautumiskyky sekä taito kyseenalaistaa asioita

Haasteita:

- Malttamattomuus
- Vaikeus keskittyä yhtäjaksoisesti samaan ärsykkeeseen
- Ylivilkkaus
- Äkkikipaisuus
- Tarkkaamattomuus

Ohjatussa huomioitavaa:

- Toimintojen ennakointi
- Positiivinen asennoituminen
- Laadukas vuorovaikutus

- Yksilöllinen huomioiminen
- Ohjeiden pilkkominen
- Kannustus
- Rohkaisu
- Rauhallisuus

ADHD:N 3 esiintymismuotoa

Yhdistetty muoto:
-Tarkkaamattomuus
-Ylivilkkaus
-Impulsiivisuus

Yliaktiivis-impulsiivinen muoto:
-Impulsiivisuutta ja yliaktiivisuutta, mutta ei tarkkaamattomuutta

Tarkkaamaton muoto
-(ADD),
-Tarkkaamattomuutta, mutta ei yliaktiivisuutta tai impulsiivisuutta

TOURETTEN OIREYHTYMÄ

Mitä on hyvä huomioida Tourette -oireisen lapsen ohjaamisessa?

Vahvuuksia:

- Luovuus
- Eloisuus
- Kyky innostua asioista
- Kyky sietää oireita voi tutkimusten mukaan lisätä keskittymis- ja ponnistelukykyä

Haasteita:

- Hallitsemattomat tic-oireet - voivat voimistua kuormittavassa ympäristössä
- Oireiden aiheuttama häpeä/ahdistus
- Mahdollisesti liitännäisenä OCD tai ADHD

Ohjatessa huomioitavaa:

- Oireiden tunnistaminen ja ymmärryksen osoittaminen
- Terveen minäkuvan ja oireiden hallinnan tunteen tukeminen
- Kannustaminen ja vahvuuksien tukeminen
- Muiden oppilaiden valistaminen ja ymmärryksen lisääminen

Tic-oireet: Äkillisiä, hallitsemattomia kohtauksia, jotka voivat ilmetä esimerkiksi äännähdyksinä, nykimisenä tai liikehdintänä.

Esimerkiksi:

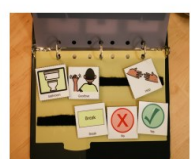

- Tuhahdukset
- Huokaukset
- Moiskutus
- Toisten tahatonta matkimista
- Tahatonta kirolua

APUVÄLINEITÄ KOULUNKÄYNNIN TUEKSI:

Aistien tueksi:

- Aistikuormituksen keventäminen, esim. kuulosuojainten tai valaistuksen avulla
- Aistikokemusten lisääminen esim. taikahiekan, muovailuvahan tai aistilelujen avulla
- Painon tunne rauhoittamaan (esim. painotyyyny)
- Purulelut

Keskittymisen tueksi:

- Ärsykkeiden minimointi
- Riittävä taukojen pitäminen
- Mahdollisuus energian purkamiseen liikkumalla tai esim. stressipallolla
- Tehtävien listaaminen ja vaiheistaminen

Toiminnanohjauksen ja ennakkoinnin tueksi:

- Ajastinkello ajankulua hahmottamaan
- Visualisoitu päiväjärjestys esim. kuvien avulla
- Palkkiotaulu toivotun käytöksen havainnollistamiseksi
- Kieltäen ohjaamisen välttäminen, mieluummin toivottuun käytökseen kannustaminen

Kommunikoinnin ja visualisoinnin tueksi:

- Kuvatukikortit
- Tukiviittomat
- Kommunikointikansio

LÄHTEET

ADHD-liitto. 2023. ADHD-perustietoa.

<https://adhd-liitto.fi/adhd-tietoa/lapset/adhd-perustietoa/>

ADHD-varhaisella tuella arki toimivaksi. 2019. Käypä hoito -suosituksen potilasversio. Helsinki: Suomalainen lääkäriseura Duodecim.

<https://www.kaypahoito.fi/khp00071>

Autismiliitto. 2022. Taustalla vaikuttavat tekijät.

<https://autismiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/haastemanuuali/taustalla-vaikuttavat-tekijat/#title-5>

Canva. 2023. Graafisen suunnittelun verkkotyökalu.

<https://www.canva.com/>

Halonen-Malliarakis, N., Parikka, J. & Puustjärvi, A. 2017.

Vaikeudesta voimaksi - Neuropsykiatriset häiriöt ja niiden huomioiminen koulussa. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab.

Kielinen, M. 2023. Koulu ja autismikirjon oppilas. Lisätietomateriaali, artikkelin tunnus: nix03154. Käypä hoito -suosituksessa: Autismikirjon häiriö. Helsinki: Suomalainen Lääkäriseura Duodecim.

<https://www.kaypahoito.fi/nix03154>

LÄHTEET

Kuntoutussäätiö. 2022. Tarkkaavuus.

<https://oppimisvaikeus.fi/tietoa/tietoa-oppimisesta/tarkkaavuus/>

Mielenterveystalo. 2023. Neuropsykiatriset vaikeudet, nepsyiirteinen oppilas koulussa.

<https://www.mielenterveystalo.fi/fi/neuropsykiatrisetvaikeudet/nepsyiirteinen-oppilas-koulussa>

Nepsyarki. 2021. Toiminnanohjaus.

<https://www.nepsyarki.com/toiminnanohjaus/>

Näe nepsy. 2023. Tietoa nepsyille.

<https://naenepsy.fi/tietoa/tietoa-kaikille-nepsyille/>

Papunet. 2023. Laaja kommunikointikansio.

<https://web.papunet.net/tietoa/laaja-kommunikointikansio>

Puustjärvi, A. & Savikuja, T. 2022. Nepsy-opas, tukea neuropsykiatrisiin haasteisiin. Jyväskylä: PS-kustannus.

LÄHTEET

Socada, L. 2020. Autismikirjon häiriöt. Terveyskirjasto. Duodecim.
<https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00355>

Tauriala, E. 2022. Touretten oireyhtymä. Terveystalo.
<https://www.terveystalo.com/fi/tietopakettit/touretten-oireyhtyma>

Tämä oppimateriaali on tuotettu osana toiminnallista opinnäytetyötä: Neuropsykiatrisesti oireilevan lapsen ohjaaminen erityiskoulussa: sähköinen opas uusille työntekijöille.
Sairaanhoitajaopiskelijat: Riia Huovila & Milla Karvinen

Palautelomake

PALAUTEKYSELY OPINNÄYTETYÖSTÄ:

-KUINKA HYVIN OPAS LISÄSI SINUN/LISÄISI UUDEN TYÖNTEKIJÄN TIETÄMYSTÄ
NEUROPSYKIATRISISTA HÄIRIÖISTÄ JA NIIDEN KANSSA ELÄVIEN LASTEN OHJAUKSESTA?

ASTEIKKO 1-5 1= HEIKOSTI 5=TODELLA HYVIN

JÄTÄ ALLE VASTAUSTASI KUVAAVA NUMERO.

TÄHÄN ALLE VOIT JÄTTÄÄ KIRJALLISTA PALAUTETTA:

Tiedonhaun taulukko

Tietokanta	Hakusanat ja rajaukset	Löytyneet	Valitut
Hoitotyön suositukset	ADHD	2	0
	Autismikirjon häiriöt	0	0
Käypähoito-suositukset	ADHD	6	2
	Autismikirjon häiriö	20	3
	Tourette	10	1
Cochrane	ADHD, school	9	1
	Autism, school	8	1
	Tourette, school	48	0
Terveysportti	Autismikirjon häiriöt	14	1
	ADHD	186	0
Finna	Autismi	109	0
	ADHD	77	0
	Tourette	20	0
Medic	Autismi, koulu	1	0
	ADHD, koulu	9	0
	Tourette	21	0
Cinahl	ADHD, school	665	0
	Autism, school	745	0
Terveyskirjasto	ADHD	38	1
	Autismikirjon häiriöt	9	1
	Tourette	6	1

THL	Erityinen tuki, opiskelu	125	1
-----	-----------------------------	-----	---